

Το τζαμί του Διδυμοτείχου

Χρήστος Κηπουρός Θράκη 2005

© 2005

Χρήστος Κηπουρός
Μαυρομιχάλη 13
Διδυμότειχο 68.300

xkipuros@otenet.gr

Σ. Σ.: για τον υπομνηματισμό των φωτο, βλ. οπισθόφυλλο,
στις σελ. 9 & 10, βλ. εικονίδια ηλεκτρονικής βιβλιοθήκης,

Εικόνα εξώφυλλου: αεροφωτοτογραφία πόλης, καθώς και εξωτερικές
και εσωτερικές όψεις του τεμένους Βαγιαζήτ.

Πηγές: Φωτογραφικό αρχείο συγγραφέα. Επίσης photos από αρχεία
φίλων που τις προσέφεραν ευγενικά, χωρίς να επιθυμούν αναγραφή
των ονομάτων τους. Εκφράζονται θερμές ευχαριστίες εκ μέρους του
συγγραφέα.

Το τζαμί του Διδυμοτείχου

«Under the second Turkish possession of Didymoteichon in early twentieth century, a second smaller balcony was added to the main body of the minaret»

X. K. & ArchNet.org

Του Χρήστου Κηπουρού {*}

Δυο από τα πιο γνωστά πανεπιστήμια των Ηνωμένων Πολιτειών, το Χάρβαρντ και το Μ.Ι.Τ., έχουν από καιρό συστήσει έναν ενιαίο οργανισμό ονόματι archNet ο οποίος από κοινού με το ίδρυμα Αγά Χαν καταγράφει, συνθέτει και επιμελείται τον παγκόσμιο άτλαντα μνημείων ισλαμικής τέχνης και αρχιτεκτονικής. Συγκεκριμένα τα 777 πλέον σημαντικά μνημειακά έργα που κατανέμονται σε εκατό περίπου χώρες.

Η Ελλάδα είναι μια από αυτές τις χώρες. Και ναι μεν μπορεί να

περιλαμβάνονται η Θεσσαλονίκη, τα Τρίκαλα, η Ρόδος και η πόλη μου, το Διδυμότειχο καθώς και μια δυο άλλες πόλεις στις οποίες υπάρχουν τέτοια μνημεία -εν προκειμένω οθωμανικά- εν τούτοις, δεν εκδηλώθηκε κάποιο ενδιαφέρον.

Από δεκαπενταετίας ασχολούμαι με το τέμενος Βαγιαζήτ του Διδυμοτείχου. Το πιο αρχαίο, λαμπρό και μεγάλο σουλτανικό τζαμί στην Ευρώπη, σε μια πόλη η οποία εκτός από πρωτεύουσα του Βυζαντινού κράτους διατέλεσε και πρωτεύουσα των Οθωμανών.

Ο λόγος της εμπλοκής οφείλεται σε μια ιδέα που είχα {1} να υιοθετηθεί το εν λόγω τζαμί από κοινού με την Αγία Σοφία -ως τα δυο μεγάλα μνημεία της Θράκης- από την U.N.E.S.C.O. και να προχωρήσουν με βάση κοινό Ευρωπαϊκό πρόγραμμα ταυτόχρονα οι εργασίες άρσης των υφιστάμενων ετοιμορροπειών, αναστυλώσεων, αποκατάστασης αστοχιών σε δομικά στοιχεία φερόντων σκελετών κλπ. Το εάν η ένα προς επτά, αναλογία έκτασης, προϋποθέτει και αντίστοιχες δαπάνες, δεν είναι εκεί το πρόβλημα. Αντίθετα.

Ναι μεν μπορεί το τέμενος Βαγιαζήτ να μην έχει υποστεί τις βεβηλώσεις που γνώρισε το καύχημα της ενιαίας χριστιανοσύνης στην Κωνσταντινούπολη με τα περιβάλλοντα σύμβολα αιχμαλωσίας των τεσσάρων μιναρέδων, και την εγκατάλειψη των τελευταίων αιώνων, όμως και η δική μας χώρα δεν έπραξε όσα όφειλε υπέρ του σημαντικού αυτού μνημείου που βρίσκεται στην επικράτειά της. Στην ουσία το άφησε να ρημάξει. Δεν την τιμούν ούτε τα από ετών σιδηρά ικριώματα στο εσωτερικό που το καθιστούν μη επισκέψιμο

ούτε οι μουσαμάδες της στέγης που αντικατέστησαν την προ έξη αιώνων καλλιτεχνική στέγη συνδυασμού μολυβιού με κασσίτερο που αντανakλούσαν τα χρώματα του φωτός.

Και ναι μεν πολλοί στην Ελλάδα κάνουν τους κοσμοπολίτες, όμως οι περισσότεροι από αυτούς συστηματικά ξεχνούν ότι τόσο η τέχνη όσο τα μνημειακά της έργα ανήκουν σε ευρύτερα από εθνικές ομάδες σύνολα. Ανήκουν στη διεθνή κοινότητα.

Πέραν αυτών και πέραν του ότι επί μισό και πλέον αιώνα το αντικρίζω καθημερινά μπροστά μου, υπήρξε επιπλέον για μένα ένα ζωντανό φροντιστήριο σημειωτικής παιδείας. Τόσο για τη θέση που επιλέχτηκε να αναγερθεί -ως σύμβολο υποταγής του Βυζαντινού κάστρου- όσο για την υπόθεση με τους δυο εξώστες του μιναρέ. Οι τεχνικές μου γνώσεις επέτρεψαν να καταλήξω στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για συμβολική αρχιτεκτονική.

Κάτι που έγινε αποδεκτό και από τον οργανισμό που έλεγα στην αρχή. Όπως και η συμπερίληψη κειμένου μου {2} στις πηγές του. Και ειδικά η πρόταση: «Under the second Turkish possession of Didymoteichon in early twentieth century, a second smaller balcony was added to the main body of the minaret» η οποία περιέχεται στο σχετικό για το εν λόγω μνημείο, κείμενο της archNet.

Τέσσερα νομίζω ντοκουμέντα που υπάρχουν στο κείμενο: «Ο δεύτερος εξώστης του μιναρέ στο Τέμενος Βαγιαζήτ», έπεισαν τους

ακαδημαϊκούς της ανθράπου και ερευνητές ώστε να γράψουν όσα έγραψαν. Πρώτον μια σπάνια φωτογραφία του προ του 1900 Διδυμοτείχου, όπου εμφανίζεται ο μιναρές με έναν μόνο εξώστη. Δεύτερον, η προσθήκη του δεύτερου η οποία γίνεται με τη δεύτερη Τουρκική κατοχή {3}. Τρίτο, το μεγάλο ενδιαφέρον του άγνωστου αντισυνταγματάρχη την ίδια περίοδο Κεμάλ, πάσει θυσία να κατακτηθούν εκ νέου οι δυο «ιερές» τους πόλεις, Διδυμότειχο και Ανδριανούπολη, κατά τον δεύτερο Βαλκανικό πόλεμο {1913}, όπως το μνημονεύουν όλες οι τουρκικές πηγές που αναφέρονται στο βιογραφικό του. Τέταρτο, οι συχνές επισκέψεις του ίδιου, σε Εβραίο του Διδυμοτείχου. Έχω γράψει σχετικά στο ίδιο κείμενο.

Ο δεύτερος αυτός μιναρές τον οποίο περιγράφει επίσης ο +Αρχιμανδρίτης Νικ. Βαφειδής στη μονογραφία του για το ίδιο μνημείο {4}, αποτελεί τελικά μια δημιουργική ιστορία. Ένα μάθημα της από τότε καλά επεξεργασμένης τουρκικής σημειωτικής και συμβολικής πολιτικής. Ας μην επεκταθώ σε άλλες περιπτώσεις. Είτε αυτές αναφέρονται σε προγενέστερες περιόδους, σαν το σουλτανικό εκείνο όραμα για το τζαμί της Αδριανούπολης, που έγινε με δαπάνη από προϊόντα πλιάτσικου στην Κύπρο είτε σε μεταγενέστερες. Από τις προσκλήσεις της Κρατικής Ορχήστρας Αθηνών σε θλιβερές επετείους, όπως η 19 Μαΐου με τη γενοκτονία των Ποντίων, έως τους συμβολικούς χειρισμούς με τα Ίμια, πρόσφατα. Τόσο στην περίπτωση των Καλυμνίων ψαράδων, όταν μεταξύ των άλλων, το τουρκικό κράτος διοργάνωσε χάπενινγκ ώστε να διασκεδασθούν οι αναμενόμενες, πλην ουδέποτε, διατυπωθείσες από την Ελλάδα ερωτήσεις για την τύχη τους, όπως και το πτώμα του ενός που βρέθηκε την ίδια εκείνη ημέρα, όσο τα όσα συνέβησαν στην ίδια περιοχή κατά την επίσκεψη του Έλληνα υπουργού των Εξωτερικών

στην τουρκική πρωτεύουσα, λίγο πριν η τελευταία επιτύχει άλλη μια φορά το γνωστό από το 1996, no ships. Και τα οποία δεν θα συνέβαιναν αν η Ελλάδα έθετε το ζήτημα των ψαράδων, που αφορούσε άλλωστε την ίδια περιοχή. Κάτι που το ζήτησα τρεις αλληπάλληλες φορές να το πράξουν και που και τις τρεις, εσίγησαν, τόσο οι μεν όσο οι δε.

Ας μην επεκταθώ στο τι μπορούσε και τι μπορεί να γίνει με μια έξυπνη Ελληνική συμβολική πολιτική στα Ίμια {5}. Ας πάω σε άλλα πλοία. Σε πέτρινα {6}. Και συγκεκριμένα στο Διδυμότειχο και το τζαμί του, το οποίο ως ένα από τα 777 πιο αξιόλογα μνημεία της παγκόσμιας Ισλαμικής τέχνης, μπορεί εφεξής να αποτελέσει πόλο έλξης θρησκευτικού τουρισμού, για το ανά την υφήλιο Ισλάμ. Απομένει η Ελλάδα να προβεί σε όλες εκείνες τις ενέργειες που επιβάλλονται. Από το άνοιγμα, αφού εξασφαλιστεί η στοιχειώδης επισκεψιμότητά του, μέχρι μια μικρή έστω διαφήμισή του. Γιατί μια άλλη, ούτως ή άλλως, γίνεται με τη δημοσιοποίηση των γραπτών στοιχείων του μνημείου από τον οργανισμό της archNet. Ένα είδος παγκοσμιοποίησης, καλής θα έλεγα μορφής. Ο Δήμος Διδυμοτείχου, μπορεί να αποστείλει στον ίδιο οργανισμό τις απαιτούμενες photos που θα πλαισιώσουν το εν λόγω λεύκωμα.

Από την άλλη, η συνηγορία δυο Αμερικανικών πανεπιστημίων προς την U.N.E.S.C.O. δεν είναι αμελητέα. Μιλώ για την εξέταση του ζητήματος της από κοινού παρέμβασης, τόσο στο Σουλτανικό τέμενος Βαγιαζήτ του Διδυμοτείχου, όσο στη μεγάλη Εκκλησία της του θεού Σοφίας, στην Κωνσταντινούπολη. Κάτι που επίσης ένας συμπολίτης και φίλος που διαμένει μόνιμα στο Παρίσι, ο Γιάννης

Κουκάκης, κινείται για το ίδιο ζήτημα από άλλο δρόμο, προς την πλευρά του πρώην Γ. Γ. του Ο.Η.Ε. Μπούτρος Γκάλι.

Αν το παράδειγμα με το τζαμί του Διδυμοτείχου δείχνει επίσης ότι ο Κεμάλ όσο ήταν κεμαλιστής, άλλο τόσο ήταν ισλαμιστής, και οι σημερινές εξελίξεις επιβεβαιώνουν ότι και ο τωρινός επικεφαλής των γειτόνων όσο είναι ισλαμιστής, άλλο τόσο είναι κεμαλιστής, τότε μια συνειδητοποίηση ότι ο κεμαλικός ισλαμισμός είναι η άλλη όψη του ισλαμικού κεμαλισμού, είναι χρήσιμη όσο και αναγκαία, ώστε να υπάρξει ανάλογος Ελληνικός χειρισμός. Από την πολιτική μέχρι τον πολιτισμό, που οφείλουν να κινούνται σε ανώτερες σφαίρες παιδείας, πολιτικής και επόμενα και ειρήνης. Το ζήτημα είναι ποιος από τους νυν ή τους τέως και ποια τηλεοπτική, έντυπη, ηλεκτρονική, πολιτική και διανοητική Αθήνα, μπορούσε να ανοίξει τέτοιο κεφάλαιο.

Όταν ακόμη και αυτή η ακαδημαϊκή και πολιτική Αμερική, που είναι γνωστή ποια είναι, εντούτοις φθάνει να αποδέχεται απόψεις, όχι μόνο ιστορικές και επιστημονικές αλλά σαφέστατα πολιτικές, όσο γνωστής ταυτότητας και διαδρομής, είναι πολύ ενδιαφέρον να δει κανείς τι πράττει η Ελληνική πρωτεύουσα. Από την on line σύνδεση με την ηλεκτρονική πυρά όπου στέλνει για τα περαιτέρω τις όποιες ιδέες, μέχρι την επιστασία της για τέλεια καύση τους.

Ένα παράδειγμα είναι η τύχη που είχε το κείμενό μου για το τζαμί, γιατί τότε ακόμη τα έστελνα. Αργότερα σταμάτησα. Ας είναι καλά

όμως οι ηλεκτρονικοί κόμβοι που τα δημοσιεύουν. Σε έναν από αυτούς το είδε μια Ελληνίδα από την επιστημονική ομάδα, η οποία ενεργώντας εκ μέρους των ακαδημαϊκών ιδρυμάτων, επικοινωνήσε μαζί μου πριν από τη σύμφωνη γνώμη τους, και τη δημοσιοποίηση και ενσωμάτωση στον άτλαντα, για λογαριασμό του οργανισμού {7}.

Κάτι που ως δημόσια και διεθνούς κύρους επιστημονική αλλά με πολιτικές προεκτάσεις κατάληξη, δεν είναι άσχετη με την πρόσφατη επίσκεψη του Τούρκου προξένου Κομοτηνής στο Διδυμότειχο, όσο διάφορων τηλεοπτικών συνεργειών από τη χώρα του. Πριν λοιπόν το θέσει, με το γνωστό της τρόπο η γείτων ως ζήτημα, η Ελλάδα θα ωφεληθεί πολλά αν αποδεχθεί να προβάλλει πρώτη, την πρόταση {1} να αναλάβει κοινός διεθνής φορέας την εποπτεία των αναγκαίων στατικών ή άλλων εργασιών αποκατάστασης, στα δυο αυτά μεγάλα μνημεία της Θράκης. Στην Αγία Σοφία της Κωνσταντινούπολης και το τζαμί του Διδυμοτείχου.

Σημειώσεις

{1}, Χρήστος Κηπουρός, *Θράκη! Θράκη! Το ένοχο φιλί της Αθήνας*, Εκδόσεις Πενταδάκτυλος, Αθήνα 1991,

{2}, Χρήστος Κηπουρός, *Ο δεύτερος εξώστης του μιναρέ στο τζαμί Βαγιαζήτ, Μια ιστορική πρωτεύουσα-επένδυση*, Θράκη 2004,

{3}, ο. π.

{4}, βλ. ΘΡΑΚΙΚΑ, Τόμος δέκατος, Αθήναι, 1938. Συγκεκριμένα, + Αρχιμανδρίτης Νικόλαος Βαφείδης, *Το εν Διδυμοτείχω τέμενος Βαγιαζήτ, Διδυμότειχο, Ιούνιος 1937. Μια τεχνική διαπίστωση επιβεβαιώνει ότι πρόκειται για ξεχωριστά πέτρινα τμήματα. Το πιστοποιούν ακόμη και οι πέτρινοι επίσης υφιστάμενοι δακτύλιοι, ως διαχωριστικά των δυο κατασκευών. Εκείνης του 14 ου αιώνα και εκείνης του 20 ου. Η πρόταση για ιστορικοαρχαιολογικό Μουσείο είναι δική του. Όπως είναι δική του μια ακόμη ενδιαφέρουσα, όπως όλες οι άλλες, μελέτη. Αυτή τη φορά για την Ισραηλιτική κοινότητα της πόλης στην οποία αναφέρεται στην παρουσία και φιλοξενία, μεταξύ άλλων του Μουσταφά Κεμάλ, από Εβραίο έμπορο της πόλης, ονόματι Ραφαήλ Μπεχάρ Γουδιά. {Περ. ΧΡΟΝΙΚΑ, Μάρτιος, Απρίλιος 1998}, όπου αναφέρεται η φιλοξενία στην ίδια πολυτελή κατοικία επίσης του τότε βασιλιά της Βουλγαρίας Φερδινάνδου, όσο της Ελλάδας, Αλέξανδρου.*

{5}, ο. π. Μια ιδέα για τα Ίμια, Θράκη 2005, βλ. διαδίκτυο, μηχανές αναζήτησης, Θράκη Απρίλιος 2005,

{6}. Επίσης ο. π. Μια δημιουργική ιστορία. Τα πέτρινα πλοία το Διδυμοτείχου, Θράκη αρχές 2005,

{7} archnet.org, DIGITAL LIBRARY:

http://64.233.183.104/search?q=cache:Y--WQGGAB-oJ:archnet.org/library/sites/one-site.tcl%3Fsite_id%3D9402+Christos+Kipouros&hl=el

Notes

The Çelebi Sultan Mehmed Mosque is located in the central square of Didymoteichon, a village in Greece, close to the Turkish border. Its construction began in 1420 with the order of Ottoman Sultan Mehmed II (1413-1421) to Architect Ivaz Pasa. The mosque is named Bayezid Camii in the Greek archives, a name also found in the travel descriptions of Evliya Çelebi in the seventeenth century.

The mosque is oriented twenty-seven degrees to the east of south. It consists of a square prayer hall and a single minaret. A hipped roof, supported by the walls and four square-piers, covers the prayer hall. The dimensions of the prayer hall are about thirty by thirty-two meters, including the walls. The thickness of the walls varies between 2.2 and 2.7m.

Accessed by a set of stairs, the main entrance is placed at the center of the northern façade. Its niche is roofed by a semi-dome with fourteen ribs. Red and white stones form the arch that crowns the original wooden door. There is an inscriptive plaque composed in thuluth and kufi style Arabic, announcing the year of construction. A second plaque is placed above the southern entrance and gives the date of completion, 1421.

The main body of the mosque is constructed of cut stone. The wooden roof was initially covered with lead. Inside, painted Quranic inscriptions decorate the walls and the piers of the prayer hall.

Çelebi Sultan Mehmed Mosque is considered to be incomplete by some scholars, who, based on the substructure and plan typology,

have proposed that the original plan must have had a central dome and a portico. This might be correct, considering that the Green Mosque in Bursa -another mosque built by Ivaz Pasa under Mehmet II- was also left incomplete with the Sultan's death in 1421. Under the second Turkish possession of Didymoteichon in early twentieth century, a second smaller balcony was added to the main body of the minaret. In 1981, the periphery of the mosque was cleared from adjacent buildings and structures and a precinct wall was built. An open-air coffeehouse operates in the place of the absent portico.

Sources:

Ayverdi, Ekrem Hakki. 1982. *Avrupa'da Osmanli Minari Eserleri IV: Bulgaristan, Yunanistan, Arnavudluk*. Istanbul: Istanbul Fetih Cemiyeti, 190-195, 326-333.

Yenisehirlioglu, Filiz Calislar. 1989. *Türkiye Disindaki Osmanli Mimari Yapitlari; Ottoman Architectural Works Outside Turkey*. Ankara: T.C. Disisleri Bakanligi, 217-244.

Kipouros, Christos, 2004. "O Defteros Exostis tou Minaret sto Bayazid Camii". *Explo.gr*.
http://www.explo.gr/qu_article/040610002/darticle [Accessed Date October 26, 2004]

"To Meyalo Tzami". *Ota.gr*.
<http://www.ota.gr/didimoteixo/tzami.html> [Accessed Date October 28, 2004]

{*} Διετέλεσε Βουλευτής Έβρου {1993-2000},

Ένθετο

{τίτλοι και εικονίδια εξωφύλλων ηλεκτρονικών βιβλίων}

1. Εθνικά: 1.1 Θράκη, 1.2 Κύπρος, 1.3 Μακεδονία, 1.4 Αιγαίο,

1.1.1 Κοινόν Ευρωπαίων, 1.1.2 Οι οίωνοί των Θρακών, 1.1.3 Θράκη, 1.1.4 Οβάλ μυαλά, 1.1.5 Τα γέλια του Δημόκριτου, 1.1.6 Άβδηρα, 1.1.7 Ο καλές του Διδυμοτείχου, 1.1.8 Ο ναός Ιωάννη Βατάτζη, 1.1.9 Μια δημιουργική ιστορία, 1.1.10 Το τζαμί του Διδυμοτείχου, 1.2.1 Δημοψήφισμα για την Κύπρο, 1.2.2 Η ηγεμονία της Κύπρου, 1.3.1 Μακεδονική Ελλάδα, 1.3.2 Ένα νέο διεθνές κεκτημένο, 1.4 Μια ιδέα για τα Ίμια,

2. Τέταρτη Δημοκρατία

2.1 Τέταρτη Δημοκρατία, 2.1.1 Ιδεόλιθος, 2.1.2 Ζήτω η 4η Δημοκρατία, 2.1.3 Ένας νέος φαύλος κύκλος, 2.2 Ουσία στην εξουσία, 2.3 Συνέδριο 3Α, 2.4 Θράκηθεν, 2.5 Χώρα χωρίς χωριά,

3. Πολιτική γεωοικονομία

3.1 Σημειώσεις πολιτικής γεωοικονομίας,

4. Βιολογική γαστρονομία

4.1 Πολύφημος τυρός, 4.2 Βιολογική γαστρονομία, 4.3 Εθνικό βιολογικό πάρκο Θράκης,

5. Διάφορα

5.1 Υποζύγια

Ηλεκτρονική βιβλιοθήκη

e-ργασίες και κείμενα του Χρήστου Κηπουρού: έτη 2000-2005,

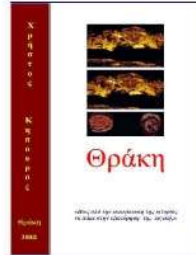
1. Εθνικά, 1.1 Θράκη, 1.2 Κύπρος, 1.3. Μακεδονία, 1.4 Αιγαίο,

1.1.1

1.1.2

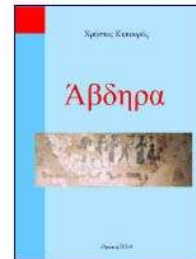
1.1.3

1.1.4

1.1.5

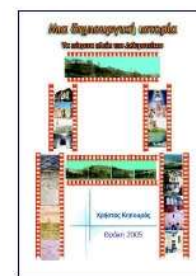
1.1.6

1.1.7

1.1.8

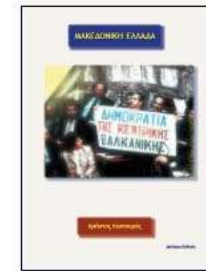
1.1.9

1.2.1

1.2.2

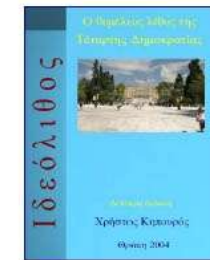

1.3.1

2. Τέταρτη Δημοκρατία,

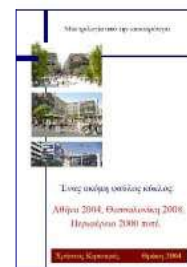
2.1

2.1.1

2.1.2

2.1.3

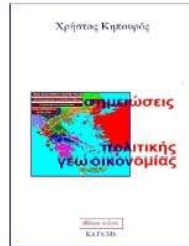
2.2

Λογότυπος

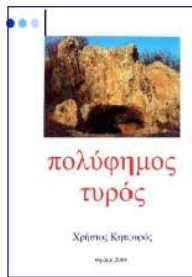
Ηλεκτρονική βιβλιοθήκη

3. Πολιτική Γεωοικονομία

3.1

4. Βιολογική γαστρονομία

4.1

4.2

4.3

5. Διάφορα

5.1

Επιπλέον εργασίες: 1. Εθνικά & 2. Τέταρτη Δημοκρατία,

1.4

2.3

2.4

2.5

1.3.2

1.1.10

{*} Οι εργασίες διατίθενται δωρεάν. Οποιαδήποτε μπορεί να ζητηθεί από την ηλεκτρονική διεύθυνση του συγγραφέα: xkipuros@otenet.gr

Το τζαμί του Διδυμοτείχου

Χρήστος Κηπουρός Θράκη 2005

Πίνακας φωτογραφιών τεμένους

1. Αεροφωτογραφία της πόλης,
2. Πλάγια όψη τεμένους,
3. Σπάνια photo. Μιναρές με ένα εξώστη,
4. Πλάγια είσοδος,
5. ο.π.
6. Θόλος τεμένους,
7. Εσωτερικός στύλος με επιγραφές
8. Κεντρική είσοδος,
9. Ικριώματα στο εσωτερικό,
10. Διακεκριμένη επιγραφή,
11. θέση θρόνου,

Διδυμότειχο Απρίλιος 2005,